

lyseren, conceptualiseren, formuleren, financieren, administreren en ten slotte het in kaart brengen van het interculturalisme. De Eerste Wereld zorgt voor het kader, het raamwerk waarbinnen de niet-westerse culturen als materiaal, als bronnen, als leveranciers van technisch of deskundig advies functioneren, zonder dat zij meebepalend zijn voor het kader. De term 'interculturalisme' onderscheidt hij van 'multiculturalisme'. Terwijl interculturalisme een streven is van een aantal mensen naar contact met andere culturen, staat multiculturalisme voor een officieel beleid waaraan men zich niet kan onttrekken (Bharucha denkt daarbij in de eerste plaats aan de politiek van landen als Groot-Brittannië, Canada en Australië): 'Dit alles in het teken van het respect voor culturele verschillen. We moeten echter goed bedenken dat geen enkele staat met een multicultureel beleid aanspraak kan maken op een intercultureel beleid.' Dat interculturele beleid komt tot stand via meer informele en persoonlijke interacties, die niettemin ook bepaald worden door de impact van machts- en marktmechanismen. (Dat onderscheid tussen officieel multiculturalisme en meer informeel interculturalisme is goed hanteerbaar binnen het actuele debat in Nederland). De term 'globalisering' heeft een nog dwingend karakter dan multiculturalisme omwille van de markteconomie en de communicatietechnologie waarop we geen enkele vat meer hebben. De houding van Bharucha is daarbij duidelijk: 'Het eerste dat we moeten doen bij ons streven naar gelijkheid in de interculturele praktijk is het losweken van het interculturalisme uit de grotere context van de globalisering.' De koppeling van multiculturalisme en globalisering kan enkel leiden tot het idee van een multiculturele supermarkt waaruit gekozen kan worden à la carte.

Interculturalisme is een term die vele ladingen dekt. Vanuit een westers perspectief wordt de term opgevat als een teken van een nieuwe culturele vitaliteit, een opening naar onvermoede mogelijkheden. Vanuit een niet-westers perspectief wordt het interculturalisme met veel scepsis bekeken als een zoveelste zoektocht van het Westen naar grondstoffen, zij het dit keer culturele en artistieke. Het verschil, bij momenten de kloof, tussen beide invalshoeken, wordt duidelijk wanneer we twee studies naast elkaar leggen, die verplichte lectuur zijn voor wie zich met theorievorming en argumentatie rond intercultureel theater wil bezighouden. Het gaat om Bharucha's boek *Theatre and the World. Performance and the Politics of Culture* en de bloemlezing *The Intercultural Performance Reader* van de reeds geciteerde Franse theaterwetenschapper Patrice Pavis, waarin een aantal essays rond intercultureel theater van zowel

theaterwetenschappers (Erika Fischer-Lichte, Josette Féral, Marvin Carlson, Georges Banu, Patrice Pavis) als theatermakers (Peter Brook, Eugenio Barba, Jerzy Grotowski) samengebracht wordt; een uitgebreid hoofdstuk is gewijd aan een niet-westerse kijk op het fenomeen interculturalisme met teksten van o.a. Biodun Jeyifo en Rustom Bharucha.

Pavis

Wat bij de bloemlezing van Pavis opvalt, is dat ze naast de bloemlezing heel wat kortere teksten bevat van de hand van de samensteller, die dienst doen als inleiding op de verschillende hoofdstukken en teksten. Ik interpreteer deze overvloed aan commentaar als een teken van verlegenheid en onzekerheid. Het commentaar probeert steeds een 'correcte' context voor de lectuur aan te geven. Hoewel Pavis uitdrukkelijk stelling neemt tegen de intimidaties van een politiek correct denken in deze materie en de lezers enkel wil confronteren met een veelheid aan gezichtspunten, is zijn aanwezigheid opvallend dwingend en sturend, alsof hij zich reeds bij voorbaat tegen kritiek wil indekken. Meer dan eens wordt het 'eurocentrisme' aangeklaagd, maar tegelijk wordt het nooit verlaten.

Ook de opbouw van de bloemlezing is sturend. Er zijn vier grote hoofdstukken: 1. een historische context; 2. intercultureel theater vanuit een westers perspectief; 3. intercultureel theater vanuit een ander perspectief; 4. een laatste deel met de titel 'Interculturalism, all the same...', waarin o.a. het werk van Eugenio Barba en Jerzy Grotowski wordt behandeld. Pavis lijkt in de opbouw van zijn bloemlezing een soort van hegeliase dialectiek te willen ontwikkelen: de eerste twee hoofdstukken vertegenwoordigen een expliciet westers perspectief op het interculturalisme (de these); het derde hoofdstuk bekijkt het interculturalisme vanuit een niet-westers perspectief (de anti-these); en met de figuren Barba en Grotowski, in hun werk op zoek naar een 'pre-expressiviteit' en een 'pre-cultuur', lijkt zich op een hoger niveau een alternatief voor het interculturalisme aan te bieden (de synthese): 'they propose another type of meeting between West and East, between cultural actors and, on a very concrete level, between the artists engaged in theatrical work.' (Pavis, 215) De alternatieven zijn: een humanistische uitwisseling van geven en nemen; Barba's Euraziatische theater als gemeenschappelijke bron van de oosterse en westerse tradities ('de traditie van de tradities') en Grotowski's comparatieve aandacht voor de concrete reacties 'in the performative area' van oosterlingen en westerlingen wanneer ze in de praktijk geconfronteerd worden met eenzelfde idee. Het lijkt erop dat heel wat proble-

matische aspecten uit hoofdstuk drie, aspecten die te maken hebben met het omgaan met sociale, culturele en historische verschillen, opnieuw uitgevlakt worden in een universalistisch en humanistisch discours.

Bharucha

Een heel andere weg legt Bharucha af in zijn boek. Ook hij begint met een uitgebreid historisch overzicht. Hij concentreert zich op de verhouding tussen het moderne westerse theater en de Indische theatertraditie. Hij herleest de geschiedenis van het moderne theater en beschrijft de verhouding tussen West en Oost in termen van toe-eigening en misbegrip. Centrale figuren voor de ontwikkeling van het moderne westerse theater als Gordon Craig, Antonin Artaud, Jerzy Grotowski, Eugenio Barba, Richard Schechner en Peter Brook worden door Bharucha kritisch herlezen. Zij hebben volgens hem het Indische theater en de theatertraditie van zijn sociale en historische context ontdaan om het te mythologiseren, te universaliseren en het in te passen in hun eigen theateresthetica. Hij wijst er verder op dat de interesse voor Indië steeds een interesse was voor de traditie, nooit voor de huidige situatie. Het moderne Indische theater wekt geen belangstelling op.

Voortdurend hamert Bharucha op de gevaren van decontextualisering en dehistorisering, twee esthetische strategieën die hij voortdurend aan het werk ziet in de interesse van het Westen voor het oosterse theater: 'It is naive, if not irresponsible, to assume that a meaningful confrontation of any culture can transcend the immediacies of its history', schrijft hij al op de eerste pagina van zijn boek. Bharucha geeft toe dat zijn kritiek op het gebruiken en misbruiken van Indisch theater niet alleen gebaseerd is op esthetische criteria: 'What concerns me is the ethics of representation underlying any cross-cultural exchange, and the social relationships that constitute it.' Het is dit laatste dat het verschil uitmaakt met de interculturaliteit zoals die vooral in het Westen wordt gezien. Bharucha gebruikt termen als interculturalisme en multiculturalisme nooit zonder de politieke en economische implicaties ervan te verrekenen. Ook Pavis hanteert een hele reeks van termen (naast intercultureel, definieert hij ook intracultureel, transcultureel, ultracultureel, postcultureel, metacultureel) maar de politieke implicaties gaat hij grotendeels en bijna expliciet uit de weg: 'But this is a step we should avoid taking, since it is precisely the merit of a Barba or of a Mnouchkine never to reduce or destroy the Eastern form from which they gain inspiration, but attempt a hybridization with it which is situated at the precise inter-